

Szemle

SÁROSI Bálint: *A cigányzenekar múltja 1776–1903. Az egykorú sajtó tükrében.* Bp., Nap Kiadó, 2004. Illusztrált, 480 oldal.

A magyarországi cigányzenével és annak múltjával Liszt Ferenc foglalkozott először, 1859-ben Párizsban megjelent művében. (*Des Bohémiens et de leur musique en Hongrie.* Paris, 1859., magyarul: *A cigányokról és a cigányzenéről Magyarországon.* Pest, 1861¹). Akkoriban meggyőződéssel hitték, hogy a cigányzene az egyetlen hiteles magyar zene, ezért sokan felháborodtak Liszt megállapításain, mely szerint a cigányok által játszott muzsika nem eredeti magyar örökség. Mások megpróbálták „tudományos” alapon cáfolni mindazt, amit — nem éppen tudományos érvekkel — Liszt állított. Nem csoda, hogy egyik oldal sem járt sikerrel, hiszen a bizonyításhoz a megfelelő forrásanyagot csak a XX. század népzene kutatóinak munkássága szolgáltatta. Akik a cigányzenéről a XIX. század második felében írtak, azok többsége igyekezett azt „egy romantikus álmokkal színezett magyar történelemhez kapcsolni. Így gyűltek össze e témáról és gomolyognak egymás mellett máig a köztudatban tények és legendák, józan gondolatok és tévhitek. Most, hogy távolodunk a cigányzenés korszaktól, már nem az a gond, hogy nem látjuk a fától az erdőt, hanem az, hogy a részletekről — a „fákról”, a korszak apró tényeiről — sincs összefüggő képünk, s így az egésztől, a cigányzenét kedvelő

az egésztől, a cigányzenét kedvelő társadalomról alkotott képünk is kiegészítést kíván.”

Így ír Sárosi Bálint népzene kutató közelmúltban megjelent könyvének előszavában. A szerző — aki már harminc éve foglalkozik a cigányzenével — most a XVIII. század közepétől a XX. század elejéig tekinti át a téma történetét a korabeli sajtó tükrében. A munka történetileg ott indul, ahol a magyar nemzeti mozgalmak gyökereznek: a XVIII. század második felében. Az egyik legelső írott emlék ezzel kapcsolatban az a kiváltságlevél, amelyet galántai gróf Eszterházy Ferenc adott ki 1751-ben egy öt zenészből álló szenci cigánybandának. A földesúr a zenészeket minden, a zenélésen kívüli kötelezettség alól fölmenti, „*hogy mai napságtól fogva ők mindenkittől udvari szabad musikásoknak neveztesse, hívassanak és böcsültesse.*”² Tőlünk néhány száz kilométerre — Bécsben — már Mozart zenél, Haydn és Beethoven, nálunk meg Czinka Panna: egy híres cigányprímás, aki 1772-ben halt meg. Róla 1776-ban emlékezik meg először a korabeli sajtó (*Anzeigen aus saemtlichen kaiserl. köni gl. Erb laendern*), ezért kezdődik Sárosi Bálint kötete ezzel a közleménnyel.

¹ Reprint kiadása megjelent a Magyar Mercurius Kiadó gondozásában 2004-ben, a „Magyar Roma Történeti Könyvtár” c. sorozat 2. darabjaként.

² SMITH, B. Gilliat: An Eighteenth Century Hungarian Document. Translated with Introduction by —. = Journal of the Gypsy Lore Society, 42 (1963) 50–53. Idézi Sárosi a 6. oldalon.

Az összegyűjtött adathalmaz — amely egyébként *Dörnyei Sándor* szemelvénygyűjtésén alapszik — az egész történelmi Magyarország területéről való, a források között szinte valamennyi (elérhető) magyar nyelvű újság szerepel. A kötetben a sajtóból származó értesülések három nagy korszakra bontva, szigorú időrendben követik egymást (*I. A kibontakozó magyar nemzeti mozgalom zenészei; II. Társak a sírvavigadásban, lankadatlanok a csárdásszerzésben; III. „Ez áldott édes magyarföld választott gyermekei”). A három korszakot a társadalom változó igényei, a zenészek társadalmi megítélése, repertoárja stb. alapján lehet egymástól megkülönböztetni, bár éles határ ezen korszakok között sincs. Az olvasóban fölmerülhet a kérdés, hogy miért éppen 1903 az a korszakhatár, ameddig a válogatás elér. Erre a kötet szerkesztője egy rádióinterjúban így adta meg a választ: „Akkor volt egy úgynevezett országos cigányverseny, vagyis a legjobb cigányzenekarokat az akkori nagy Magyarországról összegyűjtötték Budapestre, és itt egy hétig tartó nagy verseny volt, nagy műsorral, cigányzenei műsorral, és ez az országos szemle tulajdonképpen betetőzése volt a XIX. századi fejlődésnek.”³*

A bőséges szemelvénygyűjteményt jól használható és lényegretörő mutatók teszik teljessé. A személynevek mutatója nemcsak az előforduló cigányzenészek nevét hozza, hanem a kötetben található valamennyi személynevet. Sokat segít a célirányos keresésben a zenei mutató, amely a különböző dalok, csárdások, nyitányok, operarészletek stb. címét, kezdősorait vonultatja fel, bár — és ezt maga a szerkesztő is megjegyzi — az újságcikkekben ezek a címek gyakran pontatlanul vagy hiányosan jelentek

meg. A helynévmutató a zenekarok és zenészek földrajzi lokalkizálásában ad segítséget. Szerepel még egy „Képek és kották” jegyzéke, a kötetben használt illusztrációk felsorolásával. (Lehet, hogy a kötet böngészését sokan éppen a mutatóknál fogják kezdeni...)

Hogy a kötet olvasásához kedvet csináljunk, idézünk néhány — pápai vonatkozású — tudósítást. A legelső hír, amely pápai illetőségű muzikusokról szól, 1842-ben jelent meg a „Világ” c. lap 641. oldalán „A pápai zenészek Pesten” címmel. Megtudhatjuk belőle, hogy a nyolctagú együttes szeptember 26-án a „Mátyás király Moldvában” c. magyarra fordított német mű felvonásközi szüneteiben mutatta be műsorát. E műsor egyebek mellett a Rákóczi-indulóból, Rózsavölgyi Márk „Pápai emlék” c. darabjából és Erkel: „Hunyadi László hattýúdala” c. művéből állt. 1859 januárjában a *Vasárnapi Újság*ban arról cikkeztek, hogy Fáy István egyik írásában Szabadi Frank Ignác pápai csárdásszerzőt „a magyar zene Chopinjé”-nek nevezte, s ezen a kijelentésen az ismeretlen bécsi levelező mélységesen fölhabórodott. 1884. június 25-én arról tudósít a győri Hazánk, hogy Baráth Imre pápai cigányprímás 14 tagú zenekarával San Franciscóban turnézott, és „a közönséget valóságos extázisba hozta.” A polgármester felkérte a cimbalmost, hogy tanítsa meg a lányát cimbalmozni. A közönség annyira lelkesedett a cigányokért, hogy San Franciscóban minden, amire azt mondják, hogy magyar, divatba jött. 1903-ban a *Veszprémi vármegye* c. lap arról tudósít, hogy Füredi Kálmán, a leghíresebb pápai prímás vonópárbajra készül a Zsiga Józsi nevű, újonnan Pápara költözött primással.

³ Elhangzott a Kossuth Rádióban, 2004. július 5-én (hétfő), reggel 8 óra 21 perckor. Az interjút Lengyel Anna készítette.

Talán ez az előbbi példa is bizonyítja, hogy a XIX. század végére, a XX. század elejére a magyar cigányzene már nemcsak Európában, de a tengeren túl is ismert és kedvelt szórakoztató műfaj volt, mert harmonizálva szólt ugyan, mégis volt benne annyi egzotikum, ami

miatt a nyugat-európaiak is szívesen, érdekességként hallgatták. A sajátos cigányzenei repertoárról, a magyar nótaműfajáról nem más, mint Kodály Zoltán mondta: ha valami, ez az akkori magyar társadalom tükörképe.

MEZEI ZSOLT

SÁROSI BÁLINT

A cigányzenekar múltja

1776–1903

Az egykorú sajtó tükrében

NAP KIADÓ